

فرا تحلیل مطالعات مشارکت اجتماعی

دکتر خدیجه سفیری^۱، رقیه تمیز^۲

چکیده

فرا تحلیل حاضر کوششی برای، تحلیل مجدد مجموعه ای از پژوهش های مشارکت اجتماعی و بر شمردن نقاط ضعف و قوت این پژوهش ها می باشد. مطالعه حاضر با هدف ترکیب کمی نتایج پژوهش های انجام شده در مشارکت اجتماعی اجرا شده است. تا از ترکیب این نتایج، عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی مشخص گردد و شدت تاثیر هر یک از آنها بر متغیر مشارکت اجتماعی، از طریق ضریب شدت تاثیر محاسبه گردد و موثرترین عوامل بر مشارکت اجتماعی مشخص گردند. بنابراین، این مطالعه، با استفاده از روش تحقیق اسنادی، با فیش برداری از، ۴۴ مطالعه چاپ شده در این زمینه، در سطح دانشگاه ها و موسسات، با روش فراتحلیل، و با استفاده از نرم افزار، فراتحلیل (comprehensive Meta Analysis V2)، اجرا شده است. جامعه آماری، در مطالعه های مورد بررسی، را کل افراد جامعه تشکیل می دادند. نتایج پژوهش حاضر و تحلیل یافته ها که از روش ترکیب شدت تاثیر، اشمیت و هانتز، سود برده است، نشان می دهد که، مطالعات از نظر محتوایی، دارای مشکل اعتبار در نمونه گیری، ابزار جمع آوری اطلاعات و قابلیت اعتماد، هستند، به طوری که، در حدود ۷۰ درصد پژوهش ها، این موارد، ذکر نشده و یا اگر مورد بحث قرار گرفته، اکثرا به صورت ناکافی و ناقص بوده است، همچنین، عدم ذکر جزئیات روشی و آماری پژوهش و نبود جایگاه مبانی نظری و تجربی و ذکر ارتباط آنها با روند پژوهش، قابل تامل است. همچنین، نتایج تحلیل کمی مطالعات حاکی از آن است که، در سطح خرد، مشارکت اجتماعی افراد بیشتر بر اساس رفع نیازهای مادی است (ارزیابی فایده). در ارتباط با عنصر ساختاری (کلان)، ساختار ارزشی و هنجاری جامعه حایز اهمیت است، در عنصر فرایندی (میانی)، سرمایه اجتماعی مد نظر می باشد که دارای ابعاد، آگاهی و اعتماد اجتماعی و میزان استفاده از رسانه (میزان استفاده از تلویزیون و رادیو) است و بر مشارکت اجتماعی موثر می باشد و در نهایت متغیر کسب منفعت مادی، با بیشترین ضریب شدت تاثیر، اثر گذارترین عامل بر مشارکت اجتماعی افراد است.

واژگان کلیدی: فراتحلیل، مشارکت اجتماعی، کسب منفعت مادی، آگاهی و اعتماد اجتماعی، رسانه ها، ارزش ها و هنجارها.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۰۵/۲۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۰۳/۰۶

^۱ استاد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه الزهراء (نویسنده مسئول) E-mail: m_safiri@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری جامعه شناسی گروه های اجتماعی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران E-mail: tamiz.r@sbiau.ac.ir

به عقیده ولف (1988)، پدیده های مورد مطالعه در علوم اجتماعی، به دلیل آن که، موجود انسانی موضوع اصلی و عمده، مورد تحقیق می باشد، پیچیده تر از آن است که، بتوان در چارچوب مطالعه واحدی به تبیین آن ها پرداخت. افزون بر آن، توانایی مهار و کنترل محیط پژوهش، نمونه آزمودنی ها و روش های مورد استفاده، ممکن است از پژوهشی به پژوهش دیگر متفاوت باشد (از کیا، ۱۳۸۵: ۲). بنابراین در علوم اجتماعی حل کم و بیش قطعی هر مساله تا حدود زیادی، مستلزم انجام مطالعات بسیار است. از آنجا که ذهن انسان توانایی ترکیب و انتظام داده های منتج از مطالعات فراوان را ندارد، به ناچار باید از روشی استفاده کرد که با بکارگیری الگوی علمی رایج این وظیفه را انجام دهد. در این روش، که به نام فراتحلیل موسوم شده است، روش های مختلف اندازه گیری و آماری به کار برده می شود (دلاور، ۱۳۸۰: ۲۸۷). فراتحلیل، به منظور کشف روابط جدید میان تعداد زیادی از پژوهش هایی که قبلا انجام شده اند و ترکیب یافته های آنها، از تکنیک های دقیق ریاضی و آمار استفاده می کنند در فراتحلیل، موضوع یافته های پژوهشی موجود در یک زمینه به خصوص است و پژوهشگر این امکان را می یابد تا در مقایسه با یک روش واحد، شناخت بیشتری از پدیده ها را بدست آورد. فراتحلیل به عنوان یک روش مطالعاتی که توسعه و انباشت دانش، مقابله یافته ها برای آزمون تطبیق پذیری آنها، یکی از اهداف اصلی آن به شمار می رود، امروزه جایگاه ویژه ای را در عرصه پژوهش به خود اختصاص داده است (از کیا، ۱۳۸۵: ۲). فراتحلیل به پژوهشگر این امکان را می دهد که، در مقایسه با یک مطالعه و یا مداخله واحد یا منفرد به شناختی بیشتر از پدیده های مورد نظر برسند، بنابراین، فراتحلیل، رویکرد و یا جعبه ابزاری است برای ترکیب کمی اطلاعات حاصل از چند پژوهش و در نتیجه، در پی کشف روابط تازه ای است که از مطالعات جداگانه و انفرادی قابل حصول نیست (همان). انجام فراتحلیل زمانی اقتضا دارد که، تعداد قابل اتکایی از کارهای پژوهشی در موضوعی واحد در جامعه وجود داشته باشد تا به واسطه انباشت نتایج، خمیر مایه دانش بومی شکل گیرد، و تنها در حوزه ها و موضوعاتی امکان پذیر است که حداقل به لحاظ کمی، تعداد تحقیقات در آن، قابل توجه باشد. موضوع مشارکت اجتماعی، یکی از این موضوعات است. در این مقاله، سعی شده است با تحلیل مطالعات موجود در ارتباط با مشارکت اجتماعی، به نقد محتوایی و روشی این مطالعات و پژوهش ها، پرداخته شود و همچنین، با توجه به متغیرهای موثر بر مشارکت اجتماعی، عوامل موثر بر این متغیر نیز، بارز گردد. در واقع، مساله اصلی تحقیق، آشکار نمودن خطوط ربط منطقی، بین پژوهش های موجود و بررسی میزان تبیین آنها برای تبیین مشارکت اجتماعی در ایران است.

مشارکت اجتماعی

مشارکت، حق انسانی است، که، به لحاظ غایتی، به آزادسازی و اعتماد به خویشتن انسان و از نظر ابزاری، به بسیج و نقش آفرینی توده های انسانی در فرایندهای عملی حیات اجتماعی منجر می شود. مشارکت، بخش جوهری و اساسی رشد انسان است. آن، توسعه خود اعتمادی، ابتکار، سربلندی، فعالیت، مسئولیت پذیری و تعاون اجتماعی است. تجربه اجرای برنامه های توسعه در کشورهای در حال توسعه در طی چند دهه اخیر نشان داده اند که به دلیل نادیده گرفتن مشارکت واقعی مردم نتوانسته اند در عمل به اهداف مورد نظر دست یابند. پیامد این عدم موفقیت، توجه اندیشمندان شاخه های مختلف علوم اجتماعی به موضوع مشارکت بوده است. مشارکت هم در بعد ابزاری و هم در بعد غایی خود مواجه با موانع و تنگناهایی است که به دلیل تفاوت ماهوی که این دو بعد با یکدیگر دارند موانع و تنگناهای مربوط به هر بعد نیز تفاوت پیدا می کنند ولی از آنجایی که مشارکت موثر و کارا، مشارکتی است که در آن به دو بعد ابزار و هدف توجه گردد. شناسایی زمینه ها و موانع هر دو بعد باید به صورت ترکیبی مورد توجه قرار گیرد. اگر مشارکت را به عنوان کنش اجتماعی (کنش یا عمل مشارکتی به عملی گفته می شود که عامل با توجه به انتظارات افراد دیگر آنرا انجام می دهد) در نظر بگیریم، دارای دو جنبه است: ۱- چه انگیزه هایی فرد را ترغیب به انجام کنش می نماید. ۲- فرد چقدر نسبت به عمل مورد مشارکت آگاهی دارد. هابرماس، سه نوع کنش را از هم متمایز می کند: ابزاری- استراتژیک- ارتباطی. او به کنش ارتباطی اهمیت خاصی قائل است که آن هم در فضای حوزه عمومی شکل می گیرد و این حوزه

عمومی، مجرای شکل گیری هویت جمعی و علایق عمومی است که توسط گفتار و عمل جمعی شکل می گیرند، در کل، منظور او وجود سازمان ها، انجمن ها و مجامعی است که، پل بین حوزه خصوصی و حکومت هستند. الکسی دوتوکویل، بر فضای زندگی انجمنی در جامعه تاکید می کند که مهم ترین وسیله کنترل قدرت دولت است، او مشارکت را در سایه همکاری و اعتماد جمعی ممکن می داند و حضور در انجمن ها و شبکه های ارتباطات، افراد واقعی را به وجود می آورد و نیروی هر اقدامی است. در بحث از عوامل موثر بر مشارکت، تکیه بر عوامل بیرونی بر پایه رویکردهای فمینیستی و تکیه بر عوامل درونی بر پایه نظریه نوسازی است. از طرفی دیگر، کاربرد دسته ای از نظریات در ارتباط با مشارکت اجتماعی مطرح است. در واقع، نظریه هایی، که برای تبیین مشارکت به عنوان نوعی کنش یا رفتار هدفدار پرداخته اند، مانند نظریه کنش اجتماعی پارسونز، که معتقد است عوامل ساختاری سطح کلان، با تاثیر بر متغیرهای الگویی (عام گرایی، فعال گرایی، آزادی، خرد گرایی، امید به آینده) مشروط کننده کنش است و کنش نیز بر ساختار جامعه تاثیر دارد، زنان با توجه به اینکه دارای متغیرهای الگویی خاص گرا، عاطفی، انفعالی اند، پس جهت گیری ارزشی در میان زنان از عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی است و همچنین، الگوهای موجود در محیط خانواده و آگاهی از امکانات موجود در محیط و مزایای آن، از متغیرهای مهم تاثیر گذارند. از طرفی، تئوری های مشارکت را این گونه دسته بندی کرده اند: الف) عده ای مانند هانتینگتون و نلسون، هانا آرت و هابرماس، که مشارکت اجتماعی را به مثابه وسیله و اثر تبعی توسعه می دانند ب) و عده ای دیگر نیز، مشارکت را به مثابه هدف و فضیلت مدنی عنوان می کنند. در کل، مشارکت، از منظر نظام مندی و کارکردی، ساز و کاری برای بقا و توسعه نظام اجتماعی است. از دیدگاهی، مشارکت، نوعی کنش هدفمند است و در نگاهی دیگر، عده ای مشارکت را، فرایند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم سازی فرصت برای رده های پایین جامعه، جهت بهبود شرایط زندگی آنها عنوان کرده اند. در جدول (۱) ابعاد مشارکت و برخی از نظریه پردازان آن که در این پژوهش ها به آن ها پرداخته شده است، مطرح شده است (غفاری، ۱۳۸۶: ۳۴-۱۰۴ و آیسلر، ۱۳۷۵). با توجه به نظریات مطرح شده، عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی را می توان، در سطوح خرد، کلان و میانه، از یکدیگر متمایز کرد. مطالعات انجام شده در مورد مشارکت اجتماعی نیز، برخی از این موارد را مورد بررسی قرار داده اند.

جدول شماره (۱) عوامل و متغیرهای موثر بر مشارکت اجتماعی

نظریه پرداز	عامل
پارسنز و هوزولیتز (Parsons & Husolits)	متغیرهای الگویی (عام گرایی، فعال گرایی، آزادی، خرد گرایی، امید به آینده، جهت گیری ارزشی در میان زنان، خانواده و الگوهای موجود در محیط خانواده) و نظریه های کنش، که به تبیین مشارکت به عنوان نوعی کنش یا رفتار هدفدار پرداخته اند
راجرز و موشی (Rodgers & Mushi)	عناصر خرده فرهنگ
لوئیس و گائوتری (Gautri & Lewis)	عدم دسترسی به منابع
شفرد و مالهوترا و گائوتری و موشی (Schafferd & Mushi & Gautri)	ارزیابی از پاداش های مثبت مشارکت
اینگلهارت و موشی (Mushi & Inghelhart)	هنجارهای اجتماعی مناسب
اینگلهارت و سیلز (Inghelhart & Sills)	موقعیت اجتماعی-اقتصادی مناسب
لرنر (Lerner)	دسترسی به رسانه های گروهی
شفرد (Schafferd)	توان ابراز منافع
کولین و میسرا و موشی و عبیدالله خان (Colin & Mushi)	ارزش های فرهنگی مناسب
راجرز (Rodgers) و الکسی دوتوکویل	اعتماد اجتماعی
اینگلهارت	نظریه هایی که مستقیماً به بحث از عوامل موثر بر مشارکت پرداخته اند (نظریه های معاصر) که شاخص های آن، عبارتند از: ارتقای سطح تحصیلات و اطلاعات سیاسی - دسترسی به رسانه ها و تغییر هنجارهای حاکم بر مشارکت زنان - تغییر در اولویت های ارزشی مردم، از مادی به فرا مادی - اعتماد متقابل
اوکلی و ویچه کا	موانع فرهنگی (نچایب، وظیفه شناسی، مقید بودن، حق شناسی نسبت به والدین، فرهنگ مردسالار)
بودیو، فوکویاما، لوری، پاتنام، لوفلین، پاراگال، گلیکان و هوک، کریشنا و آف	ابعاد سرمایه اجتماعی در مشارکت موثرند و این ارتباط دوسویه است

منبع (غفاری، ۱۳۸۶: ۹۷)

چارچوب نظری فراتحلیل:

از آنجا که ذهن انسان توانایی ترکیب و انتظام داده های منتج از مطالعات فراوان را ندارد، به ناچار باید از روشی استفاده کرد که با بکارگیری الگوی علمی رایج این وظیفه را انجام دهد. در این روش، که به نام فراتحلیل موسوم شده است، روش های مختلف اندازه گیری و آماری به کار برده می شود (دلاور، ۱۳۸۰: ۲۸۷). فراتحلیل، به منظور کشف روابط جدید میان تعداد زیادی از پژوهش هایی که قبلاً انجام شده اند و ترکیب یافته های آنها، از تکنیک های دقیق ریاضی و آمار استفاده می کنند در فراتحلیل، موضوع یافته های پژوهشی موجود در یک زمینه به خصوص است و پژوهشگر این امکان را می یابد تا در مقایسه با یک روش واحد، شناخت بیشتری از پدیده ها را بدست آورد. فراتحلیل به عنوان یک روش مطالعاتی که توسعه و انباشت دانش، مقابله یافته ها برای آزمون تطبیق پذیری آنها، یکی از اهداف اصلی آن به شمار می رود، امروزه جایگاه ویژه ای را در عرصه پژوهش به خود اختصاص داده است (ازکیا، ۱۳۸۵: ۲). فراتحلیل نسبت به بازنگری های سنتی روایت محور، از ظرفیت ها و امتیازات خاصی برخوردار است، از جمله این امتیازات می توان به مواردی مانند، امکان استخراج و تعدیل تورش در نتایج، برآورد بهتر از پارامترهای جامعه، توانایی در ارزیابی نتایج در حیطه های چندگانه، تبیین بهتر از عوامل تعدیل کننده (moderators)، و ارائه تصویری شفاف از روابط بین متغیرها، در مطالعات پژوهشی و مداخله ای اشاره کرد (قاضی طباطبایی، ۱۳۸۹: ۶۹). فراتحلیل، فرایند یا رویکردی چندمرحله ای (multi-stages) و چند سطحی (multi-levels) است. بدین ترتیب که، در فرایند فراتحلیل، ابتدا اطلاعات و شواهد از منابع اولیه، استخراج (تحلیل مقدماتی داده ها) و سپس با یکدیگر مقایسه شده و در نهایت با هم دیگر ترکیب و ادغام می شوند (تحلیل ثانویه داده ها) و سرانجام یک کل جدید یا شناخت کلی جدید و قابل اعتماد حاصل می شود (همان: ۳۹). آماردانان و روش شناسان، روش های گوناگونی را جهت انجام فراتحلیل مورد استفاده قرار داده اند، که در یک طبقه بندی کلی می توان، آنها را به سه دسته تقسیم نمود: رویکرد عوامل بحرانی، رویکرد بیزین، رویکرد ترکیب نتایج (دلاور، ۱۳۸۰: ۲۸۹). ولف (Wolf, 1986) معتقد است که، در میان روش های فوق، رویکرد ترکیب نتایج، به دلیل آن که، از آزمون های آماری نیرومندتری جهت ترکیب کمی نتایج سود می برد، مقبولیت بیشتری یافته است (ازکیا، ۱۳۸۵: ۵). به زعم آنکه صاحب نظران بر سر ماهیت و ضرورت رویکرد کلی فراتحلیل متفق القول هستند، هر کدام از آنها به شکل متفاوتی در شکل گیری این رویکرد سهیم بوده اند، برای مثال روزنتال (Rosenthal)، دیدگاه یا موضع خاصی نسبت به فراتحلیل دارد، که هنوز هم در زمره قوی ترین رویکردهای فراتحلیل است، در حالی که، هانتر و اشمیت (Hunter and Schmidt, 1997)، رویکرد متفاوت تری نسبت به فراتحلیل دارند که مفهوم تعمیم اعتبار (validity generalization)، از مفاهیم و ویژگی بارز رویکرد آنهاست (قاضی طباطبایی، ۱۳۸۹: ۳۶) راهبرد آنها، عموماً روش های تعمیم روایی نامیده می شود. این روش ها شامل تصحیح اندازه اثر در فرایند فراتحلیل برای نمونه برداری، خطای اندازه گیری و محدودیت دامنه می شود (هومن، ۱۳۸۷: ۲۰). در حال حاضر یکی از اساسی ترین مفاهیم موجود در ادبیات فراتحلیل، مفهوم اندازه اثر (effect size) است. این مفهوم در سال ۱۹۷۷ میلادی توسط کوهن معرفی شد. اندازه اثر نشان دهنده میزان یا درجه حضور پدیده در جامعه است و هرچه اندازه اثر بزرگتر باشد، درجه حضور پدیده هم بیشتر است (ازکیا، ۱۳۸۵: ۵). مشخصه اندازه اثر، اساساً به منظور استفاده از توان آماری و برآورد حجم بهینه گروه نمونه برای یک مطالعه، کاربرد عمومی و متداولی پیدا کرده است. اندازه اثر، کلید اصلی فراتحلیل است و از طریق استاندارد ساختن یافته های مطالعات مختلف، آنها را به گونه ای مستقیم، قابل مقایسه می سازد (هومن، ۱۳۸۷: ۲۰).

هدف پژوهش

هدف از اجرای فراتحلیل، بررسی پژوهش های انجام شده جهت تبیین مشارکت اجتماعی، در ایران است. که در طی این فرایند، پژوهش های انجام شده، روش های بکار رفته، تئوری های مورد مطالعه، فرضیه ها و یافته های آنها، دسته بندی و تحلیل می شوند. این مطالعه شامل دو بخش است، بخش اول شامل طبقه بندی عناصر بنیادین پژوهش هاست (طبقه بندی هدف، فرضیه ها، مبانی

نظری، روش شناسی و نتایج) و ارزیابی روش شناسانه پژوهش‌ها و نقد محتوایی اختصاص دارد، و بخش دوم، به محاسبه اندازه اثر متغیر مستقل و رابطه آن با متغیر وابسته و آزمون همگنی داده‌ها، برای تأیید فرضیه‌های پژوهش، اختصاص دارد. در این پژوهش پرسش‌های زیر مورد توجه بوده‌اند:

- جمعیت هدف در مطالعات مشارکت اجتماعی، کدام گروه بوده‌اند (زنان، جوانان، مردان،...)?
- رتبه بندی در شیوه نمونه گیری در مطالعات انجام شده چگونه است؟
- اطلس جغرافیای پژوهش‌های انجام شده چگونه است؟
- رتبه تئوری‌های بکار رفته در پژوهش‌های انجام شده چگونه است؟
- رتبه بندی تکنیک جمع آوری اطلاعات در پژوهش‌های انجام شده، چگونه است؟
- چه شاخص‌هایی برای سنجش و پیش بینی مشارکت اجتماعی در مطالعات انجام شده وجود دارد؟
- اطلاعات مربوط به اعتبار و روایی شاخص‌ها چیست؟
- آزمون‌های، بررسی فرضیات در مطالعات انجام شده کدام هستند.
- برآورد اندازه اثر، واریانس و انحراف معیار آن، در جمعیت واقعی برای فرضیات انتخاب شده کدام است؟

روش پژوهش

روش اصلی پژوهش در این طرح، فراتحلیل می‌باشد، که در تحقیق اسنادی حاضر، برای تحلیل کمی اطلاعات مورد استفاده قرار گرفته است. تا هدف اصلی تحقیق را که، تحلیل کمی اسناد پژوهشی در خصوص مشارکت اجتماعی است، مورد تحقق قرار دهد. بدین منظور، مطالعات علمی و پژوهشی انجام شده و چاپ شده، در رشته علوم اجتماعی، در دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی، از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۸، که به مشارکت اجتماعی اختصاص دارند، جامعه آماری این تحقیق قرار گرفتند. در یک مطالعه مقدماتی بیش از ۵۸ عنوان به دست آمد که از این تعداد، ۴۴ مطالعه، بر اساس معیار رعایت قواعد روش شناسانه و نتایج آزمون‌ها و محل انجام آن‌ها و اهداف تحقیق، گزینش شدند (این مطالعات توسط: احمدی نیا (۱۳۸۰)، از کیا (۱۳۸۰ و ۱۳۸۳)، باستانی (۱۳۸۷)، پیران (۱۳۸۳)، پناهی (۱۳۸۳)، پوریوسفی (۱۳۸۸)، توکلی (۱۳۸۷)، تولایی (۱۳۸۰)، حمدی (۱۳۸۸)، خلیلی (۱۳۸۶)، رحیمی (۱۳۷۲)، رضایی (۱۳۸۳) و (۱۳۷۴)، رضانی (۱۳۸۸)، زاهد (۱۳۸۷)، ساروخانی (۱۳۸۵)، سام آرام (۱۳۸۳)، سفیری (۱۳۸۷ و ۱۳۸۸)، شادی طلب (۱۳۸۱)، شعبانعلی (۱۳۸۵)، جازالهی (۳۸۳!)، جمشیدی (۱۳۸۸)، صادق پور (۱۳۸۹)، عباس زاده (۱۳۸۴)، علی بیگی (۱۳۸۸)، غفاری (۱۳۸۰ و ۱۳۸۹ و ۱۳۸۳)، فخرایی (۱۳۸۳)، فیاض (۱۳۸۸)، کاوسی (۱۳۸۸)، کوسمسو (۱۳۸۷)، کوهی (۱۳۸۳)، گل شیری (۱۳۸۸)، میرباقری (۱۳۸۵)، ناجی (۱۳۸۲)، نوابخش (۱۳۸۸)، نیازی (۱۳۸۹ و ۱۳۸۳ و ۱۳۸۱)، وثوقی (۱۳۸۴)، یزدان پناه (۱۳۸۷)، یعقوبی (۱۳۸۵)، (Alaadini(2005)، Azkia(2006)، Shaditalab(2005)، Tezucur(2006) ... انجام شده است، که مشخصات کامل آنها در فهرست منابع آمده است). تکنیک جمع آوری اطلاعات بر اساس پرسشنامه معکوس (انتقال اطلاعات موجود از مطالعات به فرم‌های جمع آوری اطلاعات یا پرسشنامه‌ها) بوده است، به طوری که، اسناد و شواهد موجود در رابطه با موضوع، پس از دستیابی، بر اساس اهداف مطالعه و سوالات فراتحلیل، فیش برداری گردیدند. سپس اطلاعات جمع آوری شده پس از کد گذاری، به کمک نرم افزار SPSS، برای توصیف اطلاعات و همچنین نرم افزار Comprehensive Meta Analysis V2 برای انجام محاسبات آماری فرا تحلیل، تجزیه و تحلیل شدند، به طوری که، مقادیر آزمون‌های t و Z و f و ... یا مقادیر میانگین، واریانس و انحراف معیار، وارد برنامه گردیدند و سپس، برنامه ترکیب اندازه اثر، انتخاب گردید و اطلاعات مورد تحلیل قرار گرفتند.

نتایج و یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش، شامل دو بخش زیر می‌باشد:

بخش اول: طبقه بندی عناصر اصلی پژوهش ها و نقد محتوایی پژوهش ها

- ۱-۱- طبقه بندی مبانی نظری پژوهش های تحلیل شده
- ۱-۲- طبقه بندی فرضیه های پژوهش های تحلیل شده (در ارتباط با متغیرهای پیش بین)
- ۱-۳- نقد محتوایی پژوهش ها

بخش اول: طبقه بندی عناصر اصلی پژوهش و نقد محتوایی پژوهش

۱-۱- جمع بندی تئوری های مشارکت اجتماعی (طبقه بندی نظریات ارجاع داده شده)
یکی از شاخص های مهمی که می تواند میزان نفوذ و برد چهارچوب نظری خاصی را در مطالعات نشان دهد، میزان ارجاع آن ها به آن نظری خاص است. با توجه به یافته ها، بیشترین میزان ارجاع در مطالعات مذکور مربوط است به، نظریه های ساختی-کارکردی، که در قالب نظریه های کنش اجتماعی و نوسازی، تکیه بر عوامل درونی دارند. پس از آن به نظریاتی که بر عوامل بیرونی و ساختاری تاکید دارند، ارجاع داده شده بود. البته در بیشتر پژوهش ها، یا به چارچوب نظری و تجربی اشاره ای نشده بود و یا در صورت اشاره، نیز این قسمت از بحث، رها شده بود و ارتباط آن و هدف از آن، با کل فرایند تحقیق و فرضیات ذکر نشده بود.

۱-۲- طبقه بندی فرضیه های پژوهش های تحلیل شده (متغیرهای پیش بین)
از مجموع ۲۸۴ فرضیه موجود در مطالعات انجام شده، تعداد ۲۷ مورد، با توجع به اهداف تحلیل، در نرم افزار فرا تحلیل، مورد بررسی قرار گرفتند، چرا که فراوانی این فرضیات بیش از ۵ مورد بودند و برای انجام فراتحلیل، باید فراوانی فرضیات در پژوهش ها، حداقل ۵ مورد باشد (Thompson, 1997). اطلاعات مربوط به فراوانی هر یک از فرضیه های مورد قبول در جدول (۲) آمده است. سپس، با داشتن، آماره های t ، Z و f و یا با داشتن، مقادیر میانگین، واریانس و انحراف معیار موجود در مطالعات گروه ها، می توان اندازه اثر هر یک را با وارد کردن در برنامه نرم افزار فراتحلیل، محاسبه نمود.

جدول شماره (۲) فراوانی فرضیه های موجود در مطالعات انجام شده

فراوانی	فرضیه
۶	رابطه آگاهی اجتماعی و مشارکت اجتماعی
۶	رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی
۵	رابطه نظام ارزشی و هنجاری و مشارکت اجتماعی
۵	رابطه رسانه (میزان استفاده از رادیو و تلویزیون) و مشارکت اجتماعی
۵	رابطه کسب منفعت مادی و ارزیابی فایده های مشارکت اجتماعی
۲۷	جمع

۱-۳- نقد محتوایی پژوهش ها

۱-۱-۳- پژوهش ها بر اساس سال اجرا:

در ایران، آغاز مطالعات در زمینه مشارکت اجتماعی، از سال ۱۳۷۱ بوده است، که، توسط صعودی و ایروانی، انجام گرفته است، و روند مطالعات در سال ۱۳۸۳ به اوج خود رسیده است. در خارج از ایران نیز، اولین کار مربوط به چمبرز در سال ۱۹۵۶ بوده است.

۱-۲-۳- حجم نمونه

دامنه حجم نمونه ها از ۹۶ نفر تا ۱۷۰۰ نفر می باشد و جمع کل حجم نمونه در ۴۴ مطالعه مورد نظر ۵۵۰۰ نفر می باشد، که بالا بودن حجم نمونه، و نمایا بودن آن، نشانه قابلیت تعمیم بیشتر آن است.

۱-۳-۳- تکنیک نمونه گیری مطالعات

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۸ مورد به تکنیک نمونه گیری پژوهش خود، اشاره داشته اند. به عبارتی، ۱۹ درصد مطالعات به تکنیک نمونه گیری خود اشاره داشته اند. و از این میزان، ۱۰ درصد مطالعات به روش تصادفی ساده، و ۶ درصد بقیه به صورت طبقه ای تصادفی و ۳ درصد به روش چند مرحله ای، نمونه گیری خود را انجام داده اند. شایان توجه است که محققین محترم، باید

در مقالات مستخرج یا مطالعات علمی خود، روش نمونه گیری خود را به طور مبسوط شرح دهند، که در ۸۱ درصد مطالعات این مساله مهم، نادیده گرفته شده است.

۳-۱-۴- روش تحقیق

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۹ مورد به روش تحقیق خود، اشاره داشته اند. به عبارتی ۲۱ درصد مطالعات به روش تحقیق خود اشاره داشته اند. به طوری که، از این میزان، ۱۱ درصد مطالعات به روش پیمایش، و ۱۰ درصد بقیه به صورت تحلیل محتوا و مقایسه ای و پس رویدادی انجام گرفته بودند. اساسا در هر مطالعه ای، روش تحقیق باید، اشاره گردد تا، برای خواننده، فرایند مطالعات علمی و غیر علمی، محرز گردد که در ۷۹ درصد موارد، این امر نادیده گرفته شده است.

۳-۱-۵- میدان مطالعه

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۱۱ مورد به میدان مطالعه اشاره داشته اند. به عبارتی ۲۱ درصد مطالعات به میدان مطالعه خود اشاره داشته اند. که از این میزان، ۱۲ درصد مطالعات در تهران، و ۹ درصد بقیه در شهرستان ها انجام گرفته بودند. همانطور که مشاهده می شود، ۷۹ درصد مطالعات، به میدان مطالعه خود اشاره نداشته اند و همچنین نسبت مطالعات انجام شده در تهران با شهرستان ها نیز، قابل تامل می باشد.

۳-۱-۶- جامعه آماری

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۱۰ مورد به جامعه آماری خود اشاره داشته اند. به عبارتی ۲۳ درصد مطالعات به جامعه آماری خود اشاره داشته اند. به طوری که، ۱۲ درصد مطالعات در جامعه زنان، و بقیه در بین کل افراد جامعه انجام گرفته بودند. شایسته تامل است که، مطالعات انجام شده در زمینه مشارکت اجتماعی زنان در سال های اخیر افزایش یافته است.

۳-۱-۷- ابزار جمع آوری اطلاعات

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۹ مورد به ابزار جمع آوری اطلاعات خود اشاره داشته اند. به عبارتی ۲۱ درصد مطالعات ابزار جمع آوری اطلاعات خود را بیان کرده اند، به طوری که از این میزان، ۱۷ درصد مطالعات، از طریق پرسشنامه و بقیه، به صورت ترکیبی از مصاحبه و پرسشنامه انجام گرفته بودند. همان طور که مشاهده می شود، ۷۹ درصد مطالعات، ابزار جمع آوری اطلاعات را مورد بحث قرار نداده اند، یا اگر ذکر شده، اکثر آنها از پرسشنامه خود ساخته استفاده نموده اند. اساسا، نحوه انتشار اطلاعات علمی و روند آنها باید به طور دقیق شرح داده شود که معمولا، این کار در حدود ۷۰ درصد مطالعات، نادیده گرفته شده است.

۳-۱-۸- اعتبار و روایی ابزار جمع آوری مطالعات

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۵ مورد به اعتبار و روایی اطلاعات خود اشاره داشته اند. به عبارتی ۱۱ درصد مطالعات به اعتبار و روایی اطلاعات خود اشاره داشته اند. که به کمک آزمون مجدد و آلفای کرونباخ و اعتبار صوری و سازه بوده است. باید توجه کرد که، پرسشنامه نقش مهمی در فرایند تحقیق دارد و حتما باید روایی و اعتبار آن مورد توجه اکید باشد که، متاسفانه در ۸۹ درصد مطالعات، این مساله مورد توجه قرار نگرفته است. باید اذعان کرد، که قابلیت اعتبار و روایی مطالعات، کمتر مورد توجه نویسندگان قرار می گیرد.

۳-۱-۹- آزمون های آماری

از ۴۴ مورد مقاله مطالعه شده، تنها ۷ مورد به آزمون های آماری خود اشاره داشته اند. به عبارتی ۱۶ درصد مطالعات به آزمون های آماری اطلاعات جمع آوری شده خود اشاره داشته اند. که به طور تقریبی، (۱۲ درصد) اکثریت آنها از تحلیل رگرسیون، استفاده کرده بودند و تنها ۴ درصد آنها از تحلیل مسیر سود برده بودند. همچنین همه آنها (۷ مورد) از آزمون های همبستگی سود برده بودند. باید اذعان کرد که، اکثر مطالعات به وجود یا عدم وجود رابطه در بین متغیرها بسنده کرده و موثرترین عامل، شدت تاثیر، قدرت تبیین متغیر، ... را مورد توجه قرار نداده اند، با توجه به قابلیت آزمون های پیشرفته جهت بررسی و تبیین متغیرها، اکثر مطالعات، یا به نوع آزمون خود اشاره نکرده اند و یا از آزمون های همبستگی استفاده نموده اند و به مراحل بعدی، توجه نکرده اند.

بخش دوم: محاسبه شدت تاثیر متغیرهای موثر بر مشارکت اجتماعی

متغیرهایی که بر مشارکت اجتماعی موثر هستند، باید حائز شرایطی باشند تا بتوانند در برنامه فراتحلیل وارد شوند، اصلی ترین شرط ورود متغیر اثرگذار، داشتن فراوانی بیش از ۵ مورد در مطالعات است، سپس، با داشتن آماره های t ، Z ، f ، مقادیر میانگین، واریانس و انحراف معیار موجود در مطالعات، مقدار اندازه اثر، با کمک نرم افزار محاسبه می شود. با توجه به جدول (۳)، شدت تاثیر، متغیرها مشخص گردیده است، براساس طبقه بندی کوهن، هنگامی که مقدار آماره ضریب شدت تاثیر، مساوی ۰٫۱ باشد، مقدار شدت تاثیر در پائین قرار ی گیرد و اگر مقدار این ضریب، معادل ۰٫۳ باشد، شدت تاثیر متوسط و در صورتی که معادل ۰٫۵ باشد، شدت تاثیر متغیر زیاد ارزیابی می شود. که نتایج خلاصه شده این جدول، به صورت زیر آمده است.

جدول شماره (۳) ضرایب شدت تاثیر متغیرها و آزمون غیر همگنی داده ها

متغیرها	فراوانی مطالعه	ضریب شدت تاثیر	اندازه اثر در فاصله ۰/۹۵		آزمون غیر همگنی	
			پایین ترین ضریب	بالا ترین ضریب	درجه آزادی	سطح معنی داری
رابطه آگاهی اجتماعی و مشارکت اجتماعی	۶	* ۰/۲۵۹	۰/۰۲۱	۰/۴۷۸	۵	** ۰/۰۰۶۷۲
رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی	۶	* ۰/۲۶۹	۰/۰۶۲۱	۰/۳۵۹	۵	** ۰/۰۰۶۱
رابطه نظام ارزشی و هنجاری و مشارکت اجتماعی	۵	* ۰/۲۸۱	۰/۱۵۳	۰/۴۷۸	۴	** ۰/۰۰۲
رابطه رسانه (میزان استفاده از رادیو و تلویزیون) و مشارکت اجتماعی	۵	* ۰/۲۵۱	۰/۰۲۳۹	۰/۴۴۷	۴	** ۰/۰۰۲
رابطه کسب منفعت مادی (ارزیابی فایده) و مشارکت اجتماعی	۵	* ۰/۳۸۷	۰/۰۴۵۲	۰/۶۳۸	۴	* ۰/۰۷۲
		* رابطه بین دو متغیر معنی دار است				* همگن ** غیر همگن

بر اساس داده های جدول شماره (۳):

شدت تاثیر رابطه بین آگاهی اجتماعی و مشارکت اجتماعی، به دلیل قرار گرفتن در برآورد شدت تاثیر در محدوده بالا و پایین، به عنوان برآورد کننده متغیر وابسته توسط متغیر مستقل می باشد. به عبارتی، دو متغیر دارای رابطه معنی دار هستند، از طرفی به دلیل معنی دار بودن ($p < ۰/۰۵$) آزمون غیر همگنی، رابطه بین دو متغیر معنی دار و غیر همگن می باشد، به عبارتی، نیاز به بررسی متغیرهای مداخله گر مناسب را ضرورت می بخشد، که در این پژوهش امکان پذیر نمی باشد.

شدت تاثیر رابطه بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی، به دلیل قرار گرفتن در برآورد شدت تاثیر در محدوده بالا و پایین، به عنوان برآورد کننده متغیر وابسته توسط متغیر مستقل می باشد. به عبارتی، دو متغیر دارای رابطه معنی دار هستند، از طرفی به دلیل معنی دار بودن ($p < ۰/۰۵$) آزمون غیر همگنی، رابطه بین دو متغیر معنی دار و غیر همگن می باشد، به عبارتی، نیاز به بررسی متغیرهای مداخله گر مناسب را ضرورت می بخشد، که در این پژوهش امکان پذیر نمی باشد.

شدت تاثیر رابطه بین نظام ارزشی و هنجاری و مشارکت اجتماعی، به دلیل قرار گرفتن در برآورد شدت تاثیر در محدوده بالا و پایین، به عنوان برآورد کننده متغیر وابسته توسط متغیر مستقل می باشد. به عبارتی، دو متغیر دارای رابطه معنی دار هستند، از طرفی به دلیل معنی دار بودن ($p < ۰/۰۵$) آزمون غیر همگنی، رابطه بین دو متغیر معنی دار و غیر همگن می باشد، به عبارتی، نیاز به بررسی متغیرهای مداخله گر مناسب را ضرورت می بخشد، که در این پژوهش امکان پذیر نمی باشد.

شدت تاثیر رابطه بین میزان استفاده از رسانه ها و مشارکت اجتماعی، به دلیل قرار گرفتن در برآورد شدت تاثیر در محدوده بالا و پایین، به عنوان برآورد کننده متغیر وابسته توسط متغیر مستقل می باشد. به عبارتی، دو متغیر دارای رابطه معنی دار هستند، از طرفی

به دلیل معنی دار بودن ($p < 0/05$) آزمون غیر همگنی، رابطه بین دو متغیر معنی دار و غیر همگن می باشد، به عبارتی، نیاز به بررسی متغیرهای مداخله گر مناسب را ضرورت می بخشد، که در این پژوهش امکان پذیر نمی باشد. شدت تاثیر رابطه بین کسب منفعت مادی و مشارکت اجتماعی، به دلیل قرار گرفتن در برآورد شدت تاثیر در محدوده بالا و پایین، به عنوان بهترین برآورد متغیر وابسته توسط متغیر مستقل می باشد. از طرفی به دلیل معنی دار نبودن آزمون غیر همگنی، رابطه بین دو متغیر معنی دار و همگن می باشد.

بحث و نتیجه گیری

نقد محتوایی یافته های پژوهش حاضر، حاکی از آن است که در بیش از ۷۰ درصد مطالعات مشارکت اجتماعی، عدم ذکر جزئیات روشی و آماری پژوهش و نبود جایگاه مبانی نظری و تجربی و ذکر ارتباط آنها با روند پژوهش، قابل تامل است، همچنین روش نمونه گیری، قابلیت اعتماد و اعتبار ابزار اندازه گیری پژوهش نیز، در ۷۰ درصد موارد ذکر و تشریح نشده است. از طرفی، نتایج تحلیل کمی یافته ها، نشان می دهد که، مشارکت اجتماعی افراد بیشتر بر اساس رفع نیازهای مادی است (ارزیابی فایده). ارزش های فرهنگی (آداب و رسوم- ارزش ها-هنجارهای جامعه-مذهب و بینش افراد) مانعی برای مشارکت اجتماعی است. همچنین با توجه به نظریه تضاد، در ارتباط با عنصر ساختاری (کلان)، ساختار ارزشی و هنجاری جامعه حایز اهمیت است، در نظریه های با برد متوسط، عنصر فرایندی (میانی)، سرمایه اجتماعی که دارای ابعاد، آگاهی و اعتماد اجتماعی و رسانه (میزان استفاده از تلویزیون و رادیو) است بر مشارکت اجتماعی موثر است. از طرفی، تحلیل یافته ها که از روش ترکیب شدت تاثیر سود برده است، نشان می دهد، شدت تاثیر رابطه بین متغیرهای آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، میزان استفاده از رسانه، منفعت مادی، نظام ارزشی و هنجاری با متغیر مشارکت اجتماعی، به دلیل قرار گرفتن در برآورد شدت تاثیر در محدوده بالا و پایین، به عنوان برآورد کننده متغیر وابسته می باشند. به عبارتی، رابطه در فرضیه های مورد نظر مورد تایید است، از طرفی به دلیل معنی دار بودن ($p < 0/05$) آزمون غیر همگنی، داده های بین متغیرهای آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، میزان استفاده از رسانه، نظام ارزشی و هنجاری با متغیر مشارکت اجتماعی غیر همگن می باشد، و نیاز به بررسی متغیرهای مداخله گر مناسب را ضرورت می بخشد. همچنین، به دلیل معنی دار نبودن ($p > 0/05$) آزمون غیر همگنی، داده های بین متغیر کسب منفعت مادی با متغیر مشارکت اجتماعی، همگن می باشد و متغیر کسب منفعت مادی، با بیشترین ضریب شدت تاثیر، اثر گذارترین عامل بر مشارکت اجتماعی افراد است. این نتایج حاکی از آن است که، افراد بر اساس نظر، صاحب نظرانی چون، شفرد، مالهورترا، گائوتری و موشی، به دنبال ارزیابی پاداش های مثبت مشارکت، اقدام به مشارکت می کنند و همچنین، با توجه به تاکید کولین و میسرا و موشی و عبیدالله خان، اینگلهارت، اوکلی و ویچه کا، ارزش های حاکم بر جامعه در میزان مشارکت افراد موثر است، و نتایج پژوهش ها نیز این امر را تایید می کند، از طرفی، این پژوهش ها، بر نقش رسانه ها در امر مشارکت افراد تاکید دارد که همسو با نظر لرنر می باشد. همچنین متغیرهای آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، بر مشارکت افراد تاثیر گذار است، که این یافته نیز با نظر افراد چون راجرز، الکسی دوتوکویل، بوردیو، فوکویاما، لوری، پاتنام، لوفلین، پاراگال، گلیکان، هوک، کریشنا، آف، اینگلهارت، همسو می باشد. همچنانکه مشاهده می شود مساله مشارکت اجتماعی، در بعد کلان، ساختار ارزشی و هنجاری حاکم بر جامعه را مدنظر قرار می دهد. بنابراین اگر مدیریت سیاسی کشور برنامه ای برای افزایش مشارکت اجتماعی افراد داشته باشند، پیشنهاد می شود که، حمایت اطلاعاتی خود را در جهت آگاهی دادن به مردم از منافع مادی و غیرمادی مشارکت، آن هم از طریق به کار گیری فرایندهای جامعه پذیری، به خصوص رسانه های جمعی، بسط دهد، چرا که برای اجرای برنامه های توسعه، به خصوص در بعد اجتماعی، و موفقیت در آنها، نیاز به مشارکت مردم است.

منابع

- آیسلمر راین (۱۳۷۵). **عصر مشارکت**. ترجمه محمد پوینده. پیام پونسکو، شماره ۳.
- ازکیا مصطفی، محمود توکلی (۱۳۸۵). فراتحلیل مطالعات رضایت شغلی در سازمان های آموزشی. **نامه علوم اجتماعی**، شماره ۲۷، دلاور علی (۱۳۸۰). **مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی**. تهران: رشد.
- قاضی طباطبائی محمود، ابوعلی ودادهیر (۱۳۸۹). **فراتحلیل در پژوهش های اجتماعی و رفتاری**. تهران: جامعه شناسان
- غفاری غلامرضا، محسن نیازی (۱۳۸۶). **جامعه شناسی مشارکت**. تهران: نزدیک.
- هومن حیدرعلی (۱۳۸۷). **راهنمای عملی فراتحلیل در پژوهش علمی**. تهران: سمت.
- Thompson, D.D. et al, (1997), job satisfaction in educational organization: a synthesis of research finding, E.AQ: pp 7-33.

پایان نامه ها و مقاله ها

- ازکیا مصطفی، غلامرضا غفاری (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی کاشان، **نامه علوم اجتماعی**، شماره ۱۷، صص ۴۶-۱۹.
- ازکیا مصطفی، سیداحمد فیروزآبادی (۱۳۸۳). سرمایه اجتماعی و نقش آن در شکل های تولیدی، **جامعه شناسی ایران**، دوره ۵، شماره ۴، صص ۴۹-۷۲.
- باستانی سوسن (۱۳۸۷). بررسی سرمایه اجتماعی شبکه در ده محله تهران: بررسی جایگاه روابط محلی در شبکه های اجتماعی، **مجله مطالعات اجتماعی ایران**، دوره دوم، شماره ۲، صص ۷۴-۵۵.
- پیران پرویز (۱۳۸۳). مشارکت اجتماعی در ایران؛ تناقضی ریشه دار، مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه شناسی ایران، جمال رئیس، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، صص ۵۳۱-۵۴۲.
- پناهی محمدحسین، لیلا یزدان پناه (۱۳۸۳). اثر ویژگی های فردی بر مشارکت اجتماعی، **فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی**، سال دوم، شماره ۲۶، صص ۶۹-۱۰۷.
- پوریوسفی حمید، حبیبه بهاری (۱۳۸۸). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت زنان در سازمان های غیردولتی در شهر تبریز، **فصلنامه جامعه شناسی معاصر**، سال اول، شماره دوم، صص ۲۷-۴۸.
- توکل مرتضی، کاظم تاجبخش (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل میزان سرمایه اجتماعی در مناطق شهری و روستایی مرزی سیستان، **فصلنامه روستا و توسعه**، سال ۱۱، شماره ۲، صص ۱۴۳-۱۶۲.
- تولایی نسرین (۱۳۸۰). بررسی عوامل موثر بر میزان مشارکت اجتماعی زنان، مجموعه مقالات کارگاه آموزشی توسعه مشارکت زنان، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی، صص ۷۱-۹۳.
- جاراللهی علیرضا (۱۳۸۳). سنجش نگرش زنان خانواده های کارگری به مشارکت های اجتماعی-اقتصادی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه شناسی ایران، جمال رئیس، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۳، صص ۴۷۵-۴۹۸.
- جمشیدی علیرضا، مصطفی تیموری (۱۳۸۸). عوامل موثر بر مشارکت کشاورزان در اجرای طرح یکپارچه سازی اراضی استان ایلام: مطالعه موردی شهرستان شیروان و چردال، **فصلنامه روستا و توسعه**، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۰۹-۱۲۷.
- حمیدی کریم، اسماعیل کاوسی (۱۳۸۸). بررسی رابطه نگرش به مشارکت اجتماعی در بعد رفتاری و رعایت انضباط ترافیکی، **فصلنامه مطالعات میان فرهنگی**، سال چهارم، شماره ۱۰، صص ۱۲۱-۱۴۲.
- خلیلی محسن (۱۳۸۶). آسیب شناسی مشارکت زنان در جامعه معاصر ایران، **پژوهش زنان**، دوره ۵، شماره ۲، تهران، صص ۱۶۵-۱۸۵.
- رحیمی عزیزاله (۱۳۷۲). بررسی تاثیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی و عوامل آموزشی بر میزان مشارکت اجتماعی در فعالیت های دبیرستان های شیراز، رساله کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه شیراز.
- رضایی عبدالعلی (۱۳۷۵). مشارکت اجتماعی، وسیله یا هدف توسعه، **اطلاعات سیاسی-اقتصادی**، شماره ۱۰، تهران، ص ۱۰۹.
- رضایی عبدالعلی (۱۳۸۳). شکل صنفی و مشارکت اجتماعی: بررسی موردی اتحادیه صنف ناشر و کتابفروشی تهران، مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه شناسی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، صص ۴۹۹-۵۲۹.
- رضایی قوام آبادی محمدحسین (۱۳۸۸). مشارکت و نقش زنان در حقوق بین الملل محیط زیست، **فصلنامه مطالعات زنان**، سال ۷، شماره ۳، صص ۵۳-۷۰.
- زاهد سعید، ماهرخ رجی (۱۳۸۷). عوامل موثر بر مشارکت فرهنگی زنان در استان فارس، **مجله مطالعات اجتماعی ایران**، دوره دوم، شماره ۱، صص ۵۵-۷۵.

- ساروخانی باقر، محمدامیر پناهی (۱۳۸۵). رابطه ساختار قدرت در خانواده و مشارکت اجتماعی، **پژوهش زنان**، دوره ۴، شماره ۳، صص ۳۱-۶۰
- سام آرام عزت الله (۱۳۸۳). مشارکت اجتماعی در روستاهای ایران و نقش آن در توسعه، مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه شناسی ایران، جمال رئیسی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، صص ۲۳-۴۱.
- سفیری خدیجه، مریم صادقی (۱۳۸۸). مشارکت اجتماعی دانشجویان دختر دانشکده های علوم اجتماعی دانشگاه های شهر تهران و عوامل اجتماعی موثر بر آن، **مجله جامعه شناسی کاربردی**، سال ۲۰، شماره ۲، اصفهان، صص ۱-۳۴
- سفیری خدیجه (۱۳۸۷). نقش نهادهای غیردولتی محله ای در تامین امنیت اجتماعی (با تکیه بر شهر تهران)، **مجله مطالعات اجتماعی ایران**، دوره دوم، شماره ۲، صص ۱۴۳-۱۶۴.
- شادی طلاب ژاله، افسانه کمالی (۱۳۸۱). مشارکت اجتماعی زنان، **پژوهش زنان**، سال اول، شماره ۴، صص ۲۶-۵۲.
- صادق پور امیرحسین (۱۳۸۹). آسیب شناسی مشارکت اجتماعی روستائیان در توسعه روستایی-مطالعه موردی تعیین ساختگاه سد مخزنی قره چای، مجموعه مقالات همایش ملی فرهنگ و توسعه در منطقه مرکزی ایران، محسن نیازی، کاشان، دانشگاه کاشان، صص ۱۴۵-۱۶۳.
- عباس زاده محمد (۱۳۸۴). بررسی عوامل موثر بر شکل گیری اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری، پایان نامه کارشناسی ارشد، تبریز، دانشگاه تبریز.
- علی بیگی امیرحسین، لیلیانی عامریان (۱۳۸۸). عوامل دموگرافیک موثر بر مشارکت زنان روستایی در برنامه های ترویجی: مطالعه موردی شهرستان سنقر و کلیانی، فصلنامه مطالعات زنان، سال ۷، شماره ۲، صص ۱۱۵-۱۳۳.
- غفاری غلامرضا (۱۳۸۹). تبیین مشارکت اجتماعی در منطقه مرکزی ایران-مطالعه موردی استان مرکزی، مجموعه مقالات همایش ملی فرهنگ و توسعه در منطقه مرکزی ایران، محسن نیازی، کاشان، دانشگاه کاشان، صص ۱۶۵-۱۹۶.
- غفاری غلامرضا (۱۳۸۳). تبیین مشارکت اجتماعی-فرهنگی دانشجویان دانشگاه تهران، **جامعه شناسی ایران**، سال ۶، شماره ۱، صص ۶۷-۹۸.
- غفاری غلامرضا (۱۳۸۰). بررسی موانع اجتماعی-فرهنگی موثر بر مشارکت اجتماعی-اقتصادی سازمان یافته در جامعه روستایی ایران مطالعه موردی روستاهای کاشان، موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، دانشگاه تهران.
- فخرایی سیروس (۱۳۸۳). تحلیل جامعه شناختی مشارکت اجتماعی در ایران، مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه شناسی ایران، جمال رئیسی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، صص ۴۵۹-۴۷۳.
- فیاض ابراهیم، عباس وریج کاظمی (۱۳۸۸). گونه شناسی هیئت های مذهبی زنانه در ایران، **نامه علوم اجتماعی**، دوره ۱۷، شماره ۳۶، صص ۱۷۹-۲۰۴.
- قاضی طباطبائی محمود، ابوعلی ودادحیر (۱۳۸۹). فراتحلیل در پژوهش های اجتماعی و رفتاری، تهران، جامعه شناسان.
- کاوسی اسماعیل، سیدجواد موسوی (۱۳۸۸). بررسی و سنجش سرمایه اجتماعی در میان کارکنان و مدیران شرکت پایانه های نفتی ایران، سال اول، شماره سوم، صص ۱۹۵-۲۱۶.
- کوسمسو کوهاسنیتا، نصرت شجاعی (۱۳۸۷). بررسی موانع فرهنگی مشارکت سیاسی-اجتماعی زنان پس از انقلاب اسلامی ایران، **فصلنامه مطالعات میان فرهنگی**، سال سوم، شماره ۸، صص ۱۵۱-۱۶۶.
- کوهی کمال (۱۳۸۳). سنجش میزان مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستائیان با تاکید بر مشارکت های مردمی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تبریز، دانشگاه تبریز.
- گل شیری اصفهانی زهرا، حسین خادمی (۱۳۸۸). تاثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستائیان: مطالعه موردی بخش گندمان شهر بروجن، **فصلنامه روستا و توسعه**، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۴۷-۱۶۷.
- میرباقری اکرم السادات (۱۳۸۵). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر گرایش زنان روستایی به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد: پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تربیت معلم.
- ناجی راد محمدعلی (۱۳۸۲). موانع مشارکت زنان در فعالیت های سیاسی، اقتصادی ایران پس از انقلاب، تهران، کویر.
- نوابخش مهرداد، صداقت صبوری (۱۳۸۸). بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن در شهر گرمی، **فصلنامه جامعه شناسی معاصر**، سال اول، شماره سوم، صص ۸۱-۱۰۸.
- نیازی محسن (۱۳۸۹). تبیین جامعه شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه شهری، مجموعه مقالات همایش ملی فرهنگ و توسعه در منطقه مرکزی ایران، کاشان، دانشگاه کاشان، صص ۲۷۶-۲۹۸.
- نیازی محسن (۱۳۸۳). تبیین نقش انسجام اجتماعی بر مشارکت اجتماعی شهروندان شهر کاشان، **فصلنامه امداد پژوهان**، سال دوم، شماره ۵، صص ۱-۲۵.
- نیازی محسن (۱۳۸۱). تبیین موانع موثر بر مشارکت اجتماعی در شهر کاشان، پایان نامه دکتری، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه اصفهان.

و ثوقی منصور، افسانه یوسفی آقابین (۱۳۸۴). پژوهش جامعه شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان، **نامه علوم اجتماعی**، شماره ۲۵، صص ۱۹۵-۲۲۴.
وحیدا فریدون، محسن نیازی (۱۳۸۳). تاملی در مورد رابطه بین ساختار خانواده و مشارکت اجتماعی، **نامه علوم اجتماعی**، سال ۲، شماره ۲۳، صص ۱۱۳-۱۲۰.

هومن حیدرعلی (۱۳۸۷). راهنمای عملی فراتحلیل در پژوهش علمی، تهران، سمت.
یزدان پناه لیلا، فاطمه صمدیان (۱۳۸۷). تاثیر ویژگی های فردی و اجتماعی بر مشارکت اجتماعی زنان کرمانی، **فصلنامه مطالعات زنان**، سال ۶، شماره ۲، صص ۱۲۷-۱۴۹.

یعقوبی چوبری علی، مژگان کاردوست جورشری (۱۳۸۵). بررسی میزان گرایش دبیران مقطع متوسطه استان گیلان به انجمن های علمی-آموزشی معلمان، **مجله مطالعات اجتماعی ایران**، دوره اول، شماره ۲، صص ۱۴۰-۱۶۳.

Alaedini pooya, Mohamad Reza Razavi, (2005), woman's participation and employment in Iran: A critical examination, *Critique*, vol 14, No 1, pp57-74.

Azkiá Mostafa, Seyed Ahmad Firouzabadi, (2006), the role of social capital in the creation of rural production associations: a case study of the Karkheh dam watershed basin, *Critique*, vol 15, No 3, pp 295-315.

Shaditalab, Jaleh, (2005), Iranian Women: Rising Expectations, *Critique*, vol 14, No 1, pp35-56.

Tezcur Gunes Murat, Taghi Azadarmaki, (2006), religious participation among Muslims: Iranian exceptionalism, *Critique*, vol 15, No 3, pp217-232.

Archive of SID